

УДК 347.764 (440)

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.4.31>

ЗМІСТ ДОГОВОРУ СТРАХУВАННЯ ЦИВІЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЯДЕРНУ ШКОДУ

Марченко Микола Володимирович,

аспірант

Інституту правотворчості та науково-правових експертиз
Національної академії наук України

У статті досліджено особливості змісту договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, проаналізовано підхід законодавця до правового регулювання відносин зі страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду.

У статті автор проаналізував систему нормативно-правової регуляції договору страхування цивільно-правової відповідальності за ядерну шкоду, виокремив специфіку кожного рівня такої регуляції. Проведено розбір обов'язкових умов, що законодавець та наукова спільнота виділяють у договорах страхування загалом і в договорі страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду як їх різновиду. Розглянуто зміст типового договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду та перспективи змін у нормативно-правовому регулюванні. Результати дослідження мають особливе значення в контексті тривалої повномасштабної агресії російської федерації проти України, де ризики завдання ядерної шкоди зростають через погіршення умов експлуатації ядерних установок та коливання енергії в енергосистемі країни.

Методологія дослідження змісту договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду ґрунтується на юридичному аналізі міжнародних і національних правових актів, порівняльно-правовому аналізі змісту типового договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду та умов, закріплених на рівні закону.

Основні висновки дослідження виокремлюють особливості правового регулювання змісту договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, особливості його умов та подальшого розвитку законодавства в цій сфері.

Ключові слова: зміст договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, ядерна шкода, договір страхування, ядерний інцидент.

Marchenko Mykola. The contents of a civil liability insurance contract for nuclear damage

The article examines the peculiarities of the content of civil liability insurance contracts for nuclear damage and analyses the legislator's approach to the legal regulation of civil liability insurance for nuclear damage.

In this article, the author analysed the system of regulatory and legal regulation of civil liability insurance contracts for nuclear damage, highlighting the specifics of each level of such regulation. An analysis is conducted of the mandatory conditions that the legislator and the scientific community highlight in insurance contracts in general, and in civil liability insurance contracts for nuclear damage as a specific type of insurance contracts. The content of a typical civil liability insurance contract for nuclear damage and the prospects for changes in regulatory and legal regulation are considered. The results of the study are of particular importance in the context of the ongoing full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine, where the risks of nuclear damage are increasing due to the deterioration of the operating conditions of nuclear facilities and fluctuations in the country's energy system.

The methodology for researching the content of civil liability insurance contracts for nuclear damage is based on a legal analysis of international and national legal acts, a comparative

legal analysis of the content of standard civil liability insurance contracts for nuclear damage, and the conditions enshrined in law.

The main conclusions of the study highlight the peculiarities of legal regulation of the content of civil liability insurance contracts for nuclear damage, the peculiarities of their terms and conditions, and the further development of legislation in this area.

Key words: *content of civil liability insurance contracts for nuclear damage, nuclear damage, insurance contract, nuclear incident.*

Постановка проблеми. Проблематика визначення змісту договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду має посісти значуще місце в правовій доктрині. Такий зміст є ключовим фактором, що впливає на правовідносини у сфері страхування ядерних ризиків.

Динамічна військово-політична ситуація в країні, новації в законодавстві та підходах регулятора, безпрецедентність викликів, що постають перед учасниками правовідносин, – усе це зумовлює актуальність проблематики з'ясування змісту та природи договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду.

На відміну від інших видів договорів страхування, де сторони мають більший простір для узгодження умов, у сфері ядерного права зміст договору значною мірою визначається міжнародно-правовими актами та національним законодавством. Це порушує низку питань: які умови договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду можна вважати істотними, які є імперативно встановленими, а які допускають диспозитивне врегулювання? Відсутність єдиного підходу в науковій літературі та значні розбіжності між національними правопорядками зумовлюють потребу в ґрунтовному дослідженні.

Стан опрацювання. Дослідженням договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду займалися такі вітчизняні вчені, як Г. І. Балюк, Ю. М. Крупка, Т. Є. Матвеєнко, В. В. Міщук, Н. Б. Пацурія, окремі питання також були розглянуті в працях Т. М. Журавльової, Г. Б. Яновицької та інших. Проте проблематика змісту договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду ще не була досліджена ґрунтовно й комплексно.

Метою статті є комплексний аналіз змісту договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, визна-

чення й систематизація його окремих елементів.

Виклад основного матеріалу. Договір страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду є ефективним механізмом забезпечення компенсації шкоди постраждалим особам, беручи до уваги масштабний розмір шкоди, якої може бути завдано в результаті ядерного інциденту. Саме тому таким важливим є зміст цього договору, адже від цього залежить, чи буде він ефективним у практичній площині, а не тільки як інструмент з науково-теоретичної боку. Аналіз змісту договору цивільної відповідальності за ядерну шкоду необхідно розпочати з огляду джерел права, а також хронологічного контексту їх прийняття.

Вітчизняні вчені загалом сходяться в погляді, що відносини з обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду регулюються нормативно-правовими актами трьох рівнів: міжнародно-правовими договорами, згода на обов'язковість яких була надана ВРУ, законами України, а також підзаконними актами. Основоположну роль у міжнародному регулюванні для України відіграє Віденська конвенція від 21 травня 1963 року, до якої наша держава доєдналася 12.07.1996 [1]. Хоча конвенція майже не містить прямих норм, що регулювали б зміст договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, вона, однак, стала правовою основою такого регулювання. Зокрема, конвенція надає визначення ключових термінів, як-от ядерна шкода чи оператор ядерної установки, надаючи правову основу для всіх подальших нормативних актів.

Національне законодавство України, а саме ЗУ «Про страхування», у статті 89 наводить перелік умов договору, що мають бути зазначені в договорі страхування. До них, зокрема, належать:

назва документа та страхового продукту (за наявності), найменування та адреса страховика, найменування страхувальника, інформація про предмет страхування, інформація про об'єкт страхування, найменування вигодонабувача (за наявності), розмір страхової суми та/або ліміти відповідальності за договором страхування за класами страхування іншими, ніж страхування життя, розмір страхової суми та/або розміри страхових виплат за договором страхування життя (крім договорів, у яких не визначається страхова сума та/або розміри страхових виплат), перелік страхових ризиків, перелік винятків зі страхових випадків та обмеження страхування, страховий тариф (крім договорів, у яких не визначається страховий тариф), строк дії договору страхування, порядок вступу його в дію, період (періоди) страхування, територія дії договору страхування, розмір страхової премії, порядок та строки її сплати, порядок внесення змін і припинення дії договору страхування, порядок розрахунку, умови та строки здійснення страхових виплат, причини відмови у страховій виплаті, права та обов'язки сторін і відповідальність за невиконання або неналежне виконання умов договору, порядок вирішення спорів [2]. Але чи є всі ці умови істотними, тобто такими, без яких договір страхування втрапить чинність? Деякі науковці виділяють тільки предмет та об'єкт договору страхування як істотні умови договору страхування. Предметом договору страхування є передача страхувальником за плату ризику, пов'язаного з об'єктом страхування, страховику на умовах, визначених договором страхування або законодавством України. Об'єктом страхування може бути життя, здоров'я, майно, можливі збитки чи витрати, відповідальність за шкоду, завдану особі або її майну. Страховий договір, у якому відсутній предмет страхування, є нікчемним [3, с. 123]. Інші, окрім предмета, вважають істотними також страховий ризик, страхову суму та строк дії договору страхування [4, с. 328]. Водночас законодавець наводить ширший перелік істотних умов у статті 928 Цивільного кодексу України: предмет договору страхування, стра-

ховий випадок, розмір грошової суми, у межах якої страховик зобов'язаний провести виплату в разі настання страхового випадку (страхова сума), розмір страхового платежу і строки його сплати, строк договору та інші умови, визначені актами цивільного законодавства [5].

Задля реалізації мети та принципів, визнаних Україною в результаті доєднання до Віденської конвенції, Україна почала впроваджувати зміни у власне національне законодавство й у сфері обов'язкового страхування від ядерної шкоди. Визначним вважаємо насамперед ЗУ «Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення» від 13 грудня 2001 р. № 2893-III. [6]. Закон підтверджує та дублює деякі положення Віденської конвенції, конкретизує розмір фінансового забезпечення в розмірі 150 мільйонів спеціальних прав запозичення за кожний ядерний інцидент, що повинен мати оператор ядерної установки, проте зміст профільного договору страхування не був визначений законодавцем і на цьому рівні. Натомість прикінцеві положення закону доручили КМУ розробити типову форму договору про обов'язкове страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду.

Така форма була розроблена і додавалась як додаток до порядку і правил, затверджених Постановою КМУ № 953 від 23 червня 2003 року [7]. Саме цей документ протягом двох десятиріч років регулював зміст та процедуру укладання договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, доки 29 березня 2024 року не втратив чинність [8]. Нарешті, проєкт спільного наказу Міністерства енергетики України та Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «про затвердження Порядку та умов страхування відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду», що був оприлюднений, зокрема, на сайті Міністерства енергетики України в грудні 2024 року, не містить типового договору як додатку, а залишає повноваження з затвердження такої форми Загальним зборам членів об'єднання «Ядерного страхового пулу» [9]. Але на сьогодні ми ще

можемо спиратися на типову форму, що затверджена Постановою КМУ № 953, адже в публічному полі немає свідчень того, що наказ на сьогодні набув законної сили. У будь-якому разі можна констатувати, що саме на рівні підзаконних актів урегульовано найбільшу кількість умов договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, що є цілком логічним.

Типовий договір обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду містить одинадцять розділів – предмета договору; страхових ризиків і страхових випадків, винятків та обмежень; розміру страхових сум і здійснення страхових виплат; страхового тарифу, страхових внесків і строків їх сплати, франшизи; строку дії договору; прав та обов'язків сторін; порядку й умов виплати страхового відшкодування; порядку внесення змін і припинення дії договору; порядку вирішення спорів; інших умов; підписів сторін. Отже, можемо дійти висновків, що типова форма договору вміщує всі істотні умови, визначені Цивільним кодексом України, а також усі умови договору страхування, окреслені ЗУ «Про страхування».

Дослідивши специфіку договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду, можна сформулювати особливості його умов. По-перше, це спеціальний суб'єктний склад, де страховик – юридична особа – резидент України, яка отримала в установленому порядку ліцензію на проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду та є членом Ядерного страхового пулу, а страхувальником є оператор ядерної установки, призначений державою в установленому порядку.

Об'єктом обов'язкового страхування є майнові інтереси, що не суперечать законодавству та пов'язані з відшкодуванням страхувальником ядерної шкоди. Розмір страхових сум становить 150 млн спеціальних прав запозичення. Відповідальність страховика обмежується сумою в розмірі від 2 000 до 5 000 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, залежно від того, чи спричинила шкода смерть особи, чи завдала шкоду здоров'ю чи майну особи. При цьому

погоджуємося з думкою деяких учених, які вважають що розрахунки мають здійснюватися на основі фактичної вартості компенсації наслідків, а в разі смерті – на основі статичної вартості життя, замість використання НМДГ як універсального критерію оцінки [10, с. 105]. Договір відрізняється унікальною категорією страхового ризику (ядерний інцидент) та шкоди (ядерна шкода). Науковці також акцентують увагу на особливих правах й обов'язках сторін, як-от право страховика робити письмові запити щодо ядерних установок, щоб коректно визначити ступінь ризику. Це право – один з елементів завдання з оцінки ядерних ризиків, а саме аналіз усіх ризикових обставин, що характеризують параметри ризику, що стоїть перед страховиком при укладанні договору страхування. Це означає, що йдеться про фактори, які суттєво впливають на рівень ризику в конкретному випадку виконання договірних відносин. Відповідні фактори стосовно страхового ризику є предметом оцінки страховика. Інформація страхувальника має суб'єктивний характер оцінки ним обставин, які мають вагоме значення. З огляду на це, страховик повинен у кожному конкретному випадку укладення та виконання договору ядерного страхування вимагати від страхувальника надання відповідної інформації, необхідної для оцінки страхового ризику. Важливими слід уважати ті обставини, які були повідомлені страховику під час оформлення страхувальником заяви про страхування, а також обставини, про які зроблено письмові запити страховиком до страхувальника [11, с. 132].

Аналізуючи норми типового договору, можна перекоонатися в надзвичайно високій імперативності цього документа: для заповнення даних при укладенні договору вільними залишено лише кілька полів, зокрема розмір страхового тарифу, страхового платежу та розмір франшизи. Зважаючи на характер правовідносин, специфіку суб'єктного складу, такий рівень регуляції можна вважати виправданим. Хоча, на наше переконання, сторони все-таки повинні мати можливість вільно узгоджувати певні умови договору страхування

цивільної відповідальності за ядерну шкоду на своєму рівні при укладанні договору, що є особливо актуальним у динамічних умовах тривалої російської агресії проти України.

Так, зміст договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду регулюється на рівні міжнародних угод, законів та підзаконних актів. При цьому, якщо Віденська конвенція задає логіку, закони та підзаконні акти практично регулюють відносини в означеній сфері. Зміст договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду містить перелік обов'язкових умов, установлених для договору страхування, з урахуванням специфіки страхування

від ядерної шкоди. Типовий договір відрізняється високим рівнем імперативності, проте курс, узятий законодавцем у проєкті нового порядку, де складання типового договору передається загальним зборам ядерного пулу, може змінити статус-кво та додати диспозитивності в процедуру узгодження та підписання договору сторонами. Уважаємо критично важливим недопущення правового вакууму в регулюванні порядку укладення та змісту типового договору страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду в умовах повномасштабної війни, що вимушена вести Україна в межах захисту проти тривалої агресії російської федерації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про приєднання України до Віденської конвенції про цивільну відповідальність за ядерну шкоду : Закон України від 12 липня 1996 року №334/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334/96-%D0%92%D0%A0#Text> (дата звернення 18.08.2025).
2. Про страхування : Закон України від 18 листопада 2021 року № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20/ed20250101#Text> (дата звернення 18.08.2025).
3. Яновицька Г. Б. Особливості укладення договору страхування за новою редакцією Закону України «Про страхування». *Гармонізація договірної законодавства України з правом Європейського Союзу: збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції* (м. Львів, 31 травня 2024 р.) / за заг. ред. проф. В. М. Коссака. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка. 2024. 201 с.
4. Журавльова Т. М. Договір страхування. *Актуальні проблеми приватного права: матеріали XVII наук.-практ. конф., присвяч. 97-й річниці з дня народж. д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова* (Харків, 22 лют. 2019 р.). 2019. 422 с.
5. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15/ed20240903#Text> (дата звернення 18.08.2025).
6. Про цивільну відповідальність за ядерну шкоду та її фінансове забезпечення : Закон України від 13 грудня 2001 року № 2893-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2893-14/ed20240101#Text> (дата звернення 18.08.2025).
7. Про обов'язкове страхування цивільної відповідальності за ядерну шкоду : Постанова Кабінету Міністрів України від 23 червня 2003 року № 953. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/953-2003-%D0%BF/ed20240402#Text> (дата звернення 18.08.2025).
8. Про внесення змін до постанов Кабінету Міністрів України щодо використання печаток та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Ради Міністрів Української РСР та Кабінету Міністрів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 березня 2024 р. № 344. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/344-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення 18.08.2025).
9. Повідомлення про оприлюднення проєкту спільного наказу Міністерства енергетики України та Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України «Про затвердження Порядку та умов страхування відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду». URL: <https://mev.gov.ua/rehulyatornyy-akt/povidomlennya-pro-oprylyudnennya-proyektu-spilnoho-nakazu-ministerstva-enerhetyky> (дата звернення 18.08.2025).

10. Пацурія Н. Б., Заклівенець М. О. До питання страхування цивільної відповідальності оператора ядерної установки за ядерну шкоду. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. Випуск 9. С. 103–107.

11. Матвеєнко Т. Є. Страхування як спосіб забезпечення відшкодування ядерної шкоди : дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2014. 196 с.

Стаття надійшла у редакцію: 29.08.2025

Стаття прийнята: 19.09.2025

Опубліковано: 27.10.2025

